

HISTORIA

Pierwszą jednostką administracyjną związaną z Parczewem była parafia - "parochia Parczów", według Jana Długosza utworzona w końcu XIV wieku. Parafia archidiaconatu lubelskiego diecezji krakowskiej wchodziła w skład kasztelanii lubelskiej w województwie sandomierskim.

Powiat parczewski utworzono w 1415 r. Realizował on swe funkcje poprzez jurysdykcję w sądzie ziemskim. Prowadzone w Parczewie księgi ziemskie porządkowały stosunki własnościowe na tym obszarze. Po raz pierwszy roki ziemskie w Parczewie wzmiankowane są w 1416 r. Kolejne - w 1429, 1430 i 1459 r., odbyły się z udziałem króla.

W 1432 r. nazwa "districtus parczoviensis" pojawiła się w postanowieniu starosty lubelskiego o rozgraniczeniu dóbr nadanych przez króla szlachcie w powiecie parczewskim. Obszar powiatu stanowił jedną z najbogatszych i największych królewskich ziem.

W ramach Ziemi Lubelskiej powiat parczewski sąsiadował od południa z powiatem lubelskim (granicą była linia rzeki Wieprz), od zachodu, poprzez rzekę Tyśmienicę (odcinek od jej ujścia do Wieprza aż po kolano rzeki w Niewęgłoszu) z Ziemią Łukowską, a od północy z Wielkim Księstwem Litewskim i od wschodu z Ziemią Chełmską.

Granica polsko-litewska była wciąż podważana przez Litwinów. Spór rozstrzygnął jednostronnie Kazimierz Jagiellończyk, który przyjmując w 1446 r. na zjeździe w Parczewie koronę polską przyłączył do Wielkiego Księstwa Litewskiego sporny z Polakami cypel z Polubiczami i Łomazami. W ten sposób Parczew stał się grodem nadgranicznym, do granicy Litwy było stąd zaledwie 6 km.

W 1465 r. król Kazimierz Jagiellończyk zlikwidował małe powiaty w Małopolsce powołane do życia przez jego ojca. Zapewne wtedy przestał istnieć powiat parczewski, włączony do powiatu lubelskiego województwa sandomierskiego.

W 1474 r. Kazimierz Jagiellończyk utworzył województwo lubelskie. W jego skład weszła też tenuta parczewska (dzierzawa dóbr królewskich) przekształcona w połowie XVI wieku w starostwo parczewskie. Starostwo przetrwało do końca I Rzeczypospolitej, wchodząc aż do 1793 r. w skład powiatu lubelskiego w woj. lubelskim.

Ustawa sejmiku grodzieńskiego z 23.11.1793 r. wprowadziła nowy podział terytorialno-administracyjny Rzeczypospolitej, składającej się odtąd z dwóch prowincji: polskiej i litewskiej. W skład prowincji polskiej wchodziło 10 województw, w tym nowo utworzone województwo chełmskie. Objęło ono Ziemię Chełmską (jej część przedbużańską), odłączoną od woj. lubelskiego Ziemię Łukowską oraz nowo utworzoną Ziemię Parczewską (niewielkie terytorium na prawym brzegu Wieprza należące dotychczas do Ziemi Lubelskiej z Parczewem włącznie). W ten sposób po raz drugi w swej historii Parczew awansował do rangi stolicy jednostki administracyjnej szczebla powiatowego. W mieście utworzono władze powiatowe - sąd ziemski i komisję porządkową.

Nowo utworzona Ziemia Parczewska graniczyła od południa na Wieprzu z Ziemią Lubelską (woj. lubelskie), od zachodu na Tyśmienicy z Ziemią Łukowską (woj. chełmskie), od północy z Ziemią Brzeską (woj. brzeskie, Wielkie Księstwo Litewskie) i Ziemią Mielnicką (enklawa Polubicze - Łomazy) w woj. podlaskim ze stolicą Drohiczyń (Korona). W jej skład wchodziły parafie: Parczew, Ostrów, Czemierniki, Łęczna, Puchaczów, Kijany i Serniki.

W styczniu 1794 r. szlachta województwa chełmskiego zebrała się na pierwszym sejmiku wojewódzkim. Sejmik zadeklarował w swojej uchwałach, że "...ziemia parczewska składać się będzie (z terenów - przyp. aut.) do województwa chełmskiego włączonych".

Po upadku Powstania Kościuszkowskiego i wkroczeniu wojsk austriackich na Lubelszczyznę prowizoryczny kordon graniczny między Rosją a Austrią podzielił we wrześniu 1794 r. Ziemię Parczewską na dwie części: parafie łączyńska, puchaczowska, kijańska i sernicka znalazły się pod zarządem wojsk rosyjskich, a parafie czemiernicka, ostrowska i parczewska pod zarządem wojsk austriackich. Stan ten niepokoił obywateli Ziemi Parczewskiej. Wiosną 1795 r. specjalnie zwołali oni w Parczewie "zjazd obywatelski" szlachty Ziemi Parczewskiej, który wystosował do rosyjskiego dowódcy wojsk okupacyjnych generała Buxhoevedena prośbę, by ziemia ta "...stosownie do Sejmu grodzieńskiego utrzymała się w swojej existencji, do żadnej innej wcielonej nie była". Stało się jednak inaczej.

W październiku 1795 r. na mocy traktatu rozbiorowego zawartego między Rosją, Austrią i Prusami, Polska zniknęła z mapy Europy. Ziemie między Wisłą a Bugiem, w tym Parczew, przypadły Austrii. Zaborca utworzył na tych terenach jednostkę administracyjną o nazwie Galicja Zachodnia.

W lutym 1796 r. szlachta parczewska podjęła jeszcze jedną próbę reaktywowania swojej jednostki administracyjnej - Ziemi Parczewskiej, z odebraniem sądownictwa i komisją porządkową. Starosta myślenicki Antoni Baum - szef Civil-Ober-Landes-Commissariat w Lublinie, odrzucił jednak petycję parczewiaków.

W lipcu 1796 r. cesarz Austrii Franciszek II ogłosił podział Galicji Zachodniej na 12 cyrkułów. Wśród nich był cyrkuł lubelski, w którego granicach znalazł się Parczew razem z okolicznymi parafiami. W listopadzie 1803 r. Austriacy utworzyli w Galicji Zachodniej większe jednostki administracyjne, łącząc ze sobą po dwa sąsiednie cyrkuły. Z połączenia cyrkułów chełmskiego i białskiego powstał cyrkuł włodawski z Parczewem w swoich granicach.

Po zwycięskiej kampanii wojsk ks. Józefa Poniatowskiego i włączeniu Galicji Zachodniej do Księstwa Warszawskiego (14 października 1809 r.) dekretem królewskim z 17 kwietnia 1810 r. Parczew znalazł się w powiecie włodawskim nowo utworzonego departamentu siedleckiego. Jego zachodnia granica opierała się o rzeki Wieprz i Tyśmienica, pokrywając się z granicą Ziemi Parczewskiej z 1793 r.

Po utworzeniu na Kongresie Wiedeńskim Królestwa Polskiego książę namiestnik postanowieniem z 6 stycznia 1816 r. dokonał podziału Królestwa na 8 województw, w tym województwo siedleckie w granicach dotychczasowego departamentu

siedleckiego. Parczew wszedł w skład wraz z powiatem włodawskim obwodu radzyńskiego.

Po likwidacji Powstania Listopadowego władze rosyjskie podjęły szereg działań zmierzających do likwidacji odrębności ustrojowej Królestwa Polskiego i rusyfikacji kraju. Ich wyrazem była m.in. dokonana ukazem carskim z 7 marca 1837 r. zmiana nazwy województwa na gubernie (Parczew włączono do guberni siedleckiej), a w 1842 r. obwodów na powiaty z rosyjską nazwą "ujezd", zaś dotychczasowych powiatów na okręgi - "okrugi". Odtąd "bezujezdnyj gorod" (miasto niepowiatowe) Parczew wchodził w skład "włodawskowo okrugu radzyńskowo ujezda".

Na mocy ukazu carskiego z 21 sierpnia 1844 r. gubernie lubelską i siedlecką połączono w nową, dużą gubernie lubelską. W jej granicach znalazł się oczywiście powiat radzyński z Parczewem.

Po Powstaniu styczniowym władze carskie zmieniły podział Królestwa Kongresowego dzieląc 19/31 grudnia 1866 r. funkcjonujące od 1844 r. duże gubernie na mniejsze. Przywrócono do życia gubernię siedlecką, podzieloną teraz na 9 powiatów. Miasto Parczew weszło w skład powiatu włodawskiego, razem z nowo utworzonymi (dużymi) okolicznymi gminami: Dębowa Kłoda, Tyśmienica i Krzywowierzba. Z kolei w skład powiatu radzyńskiego weszły podparczewskie gminy: Jabłoń, Milanów i Siemień.

Podział ten potrwał blisko 50 lat. Zmieniło go dopiero utworzenie guberni chełmskiej w 1912 r. W granicach nowej guberni znalazł się powiat włodawski, ale bez Parczewa, który został włączony do powiatu radzyńskiego w guberni lubelskiej.

Na przełomie lipca i sierpnia 1915 r. na Ziemię Parczewską wkroczyły wojska niemieckie. Niemcy potraktowali wschodnią część dotychczasowej guberni siedleckiej jako obszar okupowany i podporządkowali go zarządowi wojskowego dowódcy Etapen Inspektion Bug Armee z siedzibą w Białej Podl. Bezpośrednia władze w Parczewie sprawował niemiecki komendant etapowy we Włodawie.

W niepodległej Polsce Sejm Ustawodawczy przyjął w sierpniu 1919 r. Ustawę Tymczasową tworząc nowe województwo lubelskie o powierzchni 31 tys. km² i 2,4 mln mieszkańców. Wśród 19 powiatów województwa był powiat włodawski z miastem Parczew oraz sąsiednimi gminami: Dębowa Kłoda, Krzywowierzba, Wołoskowlą, Tyśmienicą, Uścimowem i powiat radzyński z gminami: Jabłoń, Milanów (z siedzibą w Kostrach) i Siemień.

W dniu 5 października 1954 r. w wykonaniu ustawy sejmowej o reformie administracyjnej powiatów i wsi zlikwidowano gminy - jako jednostki administracyjno-terytorialne najmniejszego rzędu, tworząc w ich miejsce gromady. W rejonie parczewskim utworzono gromady: Chmielów, Dębowa Kłoda, Jedlanka, Kodeniec, Plebania Wola, Sosnowica, Tyśmienica, Działyń, Gęś, Jabłoń, Jezioro, Milanów, Przewłoka, Rudno i Siemień.

Jednocześnie podparczewskie gromady Jasionka, Wierzbówka i Gródek wyłączono z powiatu radzyńskiego i włączono do pow. włodawskiego.

W miesiąc później zostały uwieńczone sukcesem dziesięcioletnie starania o powiat w Parczewie. W dniu 13 listopada 1954 r. Rada Ministrów PRL utworzyła powiat parczewski. W skład tej jednostki administracyjnej weszły: z powiatu Włodawa miasto Parczew oraz gromady: Chmielów, Dębowa Kłoda, Jedlanka, Kodeniec, Plebania Wola, Sosnowica i Tyśmienica, a z powiatu Radzyń Podlaski gromady: Działyń, Gęś, Jabłoń, Jezioro, Milanów, Przewłoka, Rudno i Siemień.

Z dniem 1 stycznia 1974 r. przeprowadzono kolejną reformę administracyjno-terytorialną w PRL. Na mapę kraju powróciły gminy jako trzeci szczebel władzy państwowej. W pow. parczewskim utworzono gminy: Jabłoń, Dębowa Kłoda, Milanów, Parczew, Siemień, Sosnowica, Uścimów.

1 stycznia 1975 r. Sejm PRL zlikwidował powiaty i w miejsce dotychczasowych 17 województw utworzył 49 mniejszych jednostek administracyjnych szczebla wojewódzkiego. Powiat parczewski został rozparcelowany pomiędzy trzy nowe województwa:

- do województwa białkopodlaskiego włączono miasto Parczew oraz gminy: Dębowa Kłoda, Jabłoń, Milanów, Parczew i Siemień,
- do województwa chełmskiego - gminę Sosnowica,
- do województwa lubelskiego - gminę Uścimów.

Województwo białkopodlaskie było szczególną jednostką na mapie kraju. Stanowiło zlepek ziem historycznego Wielkiego Księstwa Litewskiego (ekonomia brzeska), Ziemi Lubelskiej (Parczew), Łukowskiej (Radzyń), Mielnickiej (Międzyrzec) i Mazowsza (Łosice). Kolejna po II wojnie światowej reforma administracyjna zlikwidowała z dniem 31 grudnia 1998 r. małe województwa, w tym białkopodlaskie i chełmski, i utworzyła z dniem 1 stycznia 1999 r. na obszarze między Wisłą a Bugiem duże województwo lubelskie z 20 powiatami, w tym z reaktywowanym po 24 latach powiatem parczewskim. Parczew stał się po raz czwarty w swojej historii miastem powiatowym, a w skład powiatu weszły: miasto i gmina Parczew oraz gminy: Dębowa Kłoda, Jabłoń, Milanów, Podedwórze, Siemień i Sosnowica.